

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д.А.ЦЕНОВ“
Факултет „Финанси“
Катедра „Финанси и кредит“

Докторант Хазир Хафир Гаши, D04021917

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на научната
и образователна степен „доктор“ (по икономика) по докторска
програма „Финанси, парично обращение, кредит и застраховка“
(Финанси) на тема:

**„ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД
БАНКОВИЯ МЕНИДЖМЪНТ В
УСЛОВИЯТА НА ПРИЛАГАНЕ НА
НОВИТЕ БАЗЕЛСКИ СТАНДАРТИ“**

Научни ръководители:

Проф. д-р Йордан Василев и доц. д-р Ангел Ангелов

Свищов

2020

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на катедрения съвет на катедра „Финанси и кредит“ при Факултет „Финанси“ на Стопанска академия „Д.А.Ценов“-гр.Свищов, проведено на 6.10.2020 год.

Данни за дисертационния труд:

Брой страници – 233

Брой фигури – 18

Брой таблици – 13

Брой литературни източници – 160

Брой публикации на дисертанта – 7

Защитата ще се проведе на 11.12.2020 г. от 10:00 ч. в Заседателна зала Ректорат при СА „Д. А. Ценов“.

Материалите по защитата са на разположение в Отдел „Докторантура и академично развитие“.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	4
1. Актуалност на темата	4
1. Обект и предмет на изследването	6
2. Изследователска теза.....	6
4. Цел на дисертационния труд.....	6
5. Задачи, хипотези и методология на изследването.....	7
6. Обхват на изследването.....	8
7. Структура на изследването	8
8. Приложимост на резултатите от изследването.....	10
II. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	11
Глава първа. ТЕОРЕТИКО-ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ НА РЕГУЛАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР	11
Глава втора. МОДЕЛ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА ПРИ УПРАВЛЕНИЕ НА БАНКИТЕ НА БАЗАТА НА БАЗЕЛСКИТЕ СТАНДАРТИ.....	20
Глава трета. ПРИЛОЖЕНИЕ НА МОДЕЛА ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА БАНКОВИЯ МЕНИДЖМЪНТ НА БАЗАТА НА БАЗЕЛСКИТЕ СТАНДАРТИ	28
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	39
III. НАСОКИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....	40
IV. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	41
V. СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА	44
VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	47
VII. ИЗВЛЕЧЕНИЕ ОТ СИСТЕМА ЗА ПРОВЕРКА ЗА АВТЕНТИЧНОСТ	48

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

Основните функции, които изпълнява банковата система, определят каналите за подкрепа на цялостния растеж на икономиката. Икономическият растеж зависи от стабилността на финансовата система, така че системата на регулиране на банките е изключително важна за съхраняване на финансовата стабилност на страната. Поради това, регулацията и надзорът върху финансовите институции се определят като една от основните задачи на централната банка, която трябва да осигури запазване на стабилността на банковата система.

Глобалната икономическа криза от 2007-2009 г. още веднъж подчерта необходимостта от по-голяма предпазливост и внимание върху стабилността на финансовия сектор. Надзорът върху банките и тяхната регулация през изминалия период стават едни от най-важните фактори за оптимално функциониране на банковата система. Те са насочени към съхраняване на нейната надеждност и стабилност, като акцентът основно се насочва към ликвидността и капиталовата адекватност, контрола върху различни страни на банковата дейност, както и мониторинг на отделните рискови експозиции.

Появата на световната финансова криза в периода 2007 до 2009 г., накара регулаторите да засилят и усложнят условията за действие на банките. След години на дискусии дали е необходима нова регулация на банковата система (ре-регулация) или доверие в механизма на свободния пазар, нововъзникналата финансова криза пренасочи дейността на финансовата система в посока на по-строги правила за регулация. Допълнителните регулаторни изисквания се оказаха доста значителни от гледна точка на разходите, така че регулаторите сега са изправени пред

предизвикателството да намерят оптималното решение между необходимостта от регулиране и цената на мерките и инструментите, които са определили. Основна цел на новата директива за капитала (Базел 3), която е представена през юни 2011 г., е да отговори на пропуските в регулирането на банковия и финансовия сектор. Директивата съдържа правила, свързани с глобалната регулаторна рамка по отношение на капиталовата адекватност на банките и ликвидността. Най-новите предложения за промяна на европейската банкова регулация са насочени към предотвратяване на нова финансова криза чрез строги условия, свързани с: минималните изисквания за капитал, измерване и наблюдение на ликвидността, както и защитни мерки, чрез които банките ще трябва допълнително да увеличат капитала си, за да осигурят защита на своята дейност във влошени условия (стрес-тест).

Въпреки новата регулация, банките все още се намират в сложни финансови трансакции в различни сегменти от финансовия пазар. Все още остава голямо предизвикателство за правителствата, регулаторните органи и обществото като цяло да се открие начин как успешно, от една страна, да се наблюдават и регулират банките и рисковете, пред които те са изправени, а от друга - да се даде възможност те да бъдат ефективни и икономически продуктивни.

Банковият регламент в началото е съсредоточен в даването на разрешителни от компетентна държавна институция (централна банка или друга, овластена за това институция) и за получаване на отчети за дейността на банките. По-нататъшното развитие на банковия сектор доведе до промяна на начина на регулиране и контрол на банките и върху неговите цели, концентрирайки се главно върху изискванията за поддържане на ликвидност и съответна величина на капитала, а по-късно и на управлението на риска от ръководството на банките. Оттук

капиталовата адекватност получава толкова голямо значение и важност за регулаторите по целия свят.

1. Обект и предмет на изследването

Обект на внимание в настоящата разработка е новата рамка за регулиране на банковата дейност (Базел III). **Предметът** на изследването е фокусиран върху това до каква степен регулаторните стандарти влияят върху ефективността на банковия мениджмънт в Република Северна Македония в посока на намаляване на рисковете за ликвидността и платежоспособността и останалите рискове и как те допринасят за поддържане на стабилна банкова система.

2. Изследователска теза

Прилагането на Базелските стандарти влияе пряко върху ефективността на управлението, балансовите позиции и финансовите показатели на банковите институции в Република Северна Македония.

4. Цел на дисертационния труд

На основа на така дефинираните обект, предмет и теза дисертационният труд има за **цел анализ на силата и въздействието на регулаторните мерки върху функционирането на банковия сектор (по примера на Република Северна Македония)**

5. Задачи, хипотези и методология на изследването

Следвайки така формулираните цел, обект, предмет и теза, могат са формулирани следните **задачи**:

1. очертаване на някои теоретико-приложни аспекти на регулацията на банковия сектор;
2. представяне на модел за подобряване ефективността при управлението на банките на базата на Базелските стандарти;
3. очертаване на резултатите от приложението на модела за подобряване ефективността на банковия мениджмънт в Република Северна Македония на базата на Базелските стандарти.

Авторът поставя за тестване следните изведени хипотези:

Помощна хипотеза 1: Глобалните проблеми в банковата система са резултат на подценяването на риска в управлението на банките.

Помощна хипотеза 2: Банковите стандарти влияят върху повишаването на информираността за значението на рисковете в процеса на управление на банките.

Помощна хипотеза 3: Адекватното управление на банковите рискове е значителен и влиятелен фактор за ефективността в управлението на банките.

В разработката са използвани **методите** на сравнителния анализ, индукцията и дедукцията, анализа и синтеза, моделиране, статистически методи, графичен анализ, сравнителен анализ. В дисертационния труд се прилагат множество научни методи с цел да се стигне до необходимите знания и след това да бъдат направени съответните изводи. Използват се практически осъзнати факти, които се основават на първичните и вторичните данни, чрез методите на анализа и синтеза, както и индукция, дедукция и сравняване. За нуждите на разработката се използват и резултати от количествени и качествени изследвания, свързани с новата регулаторна рамка и въздействието на регулаторните мерки на структурата

на баланса и ефективността от дейността на банките. В последната част на разработката при направения емпиричен анализ се използват статистически методи, както и нагледни анализи на получените данни.

6. Обхват на изследването

Изследователските търсения в дисертационния труд, в тяхната теоретична и емпирична част, се ограничават в своя обхват до точно определени аспекти на регулаторната рамка на Базелските стандарти и тяхното влияние върху търговските банки в Република Северна Македония. **Извън обхвата** на дисертацията остава сравнителния анализ на ниво Западни Балкани и страни в процес на преговори за членство в ЕС.

7. Структура на изследването

Дисертационният труд е с общ обем 233 стандартни страници, структуриран в три глави по следния начин:

Въведение.....	3
Глава първа	11
ТЕОРЕТИКО-ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ НА РЕГУЛАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР	11
1. Съвременни тенденции в развитието на банковата индустрия и техните предизвикателства	
2. Теоретически основи на регулирането на банковата система	
3. Регулация или дерегулация – някои дискуссионни въпроси	
4. Някои приложни аспекти на регулацията на банковия сектор	
Глава втора.....	54
МОДЕЛ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА ПРИ УПРАВЛЕНИЕ НА БАНКИТЕ НА БАЗАТА НА БАЗЕЛСКИТЕ СТАНДАРТИ.....	54

1. Относно необходимостта от ефективно управление на банковите рискове	
2. Проблеми при управлението на рисковите експозиции в банките	
3. Глобализацията на банковата дейност и необходимостта от базелските стандарти като инструмент за регулиране на рисковете в банковия сектор	
4. Съвременни стандарти за регулация на банките – предимства и недостатъци	
Глава трета	121
ПРИЛОЖЕНИЕ НА МОДЕЛА ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА БАНКОВИЯ МЕНИДЖМЪНТ НА БАЗАТА НА БАЗЕЛСКИТЕ СТАНДАРТИ	121
1. Прилагане на новите решения на Базелския комитет в Република Северна Македония	
2. Резултати от прилагането на базелските стандарти в банковата система на Република Северна Македония	
3. Проблеми при прилагането на базелските стандарти в банковата система на <i>Република Северна Македония</i>	
4. Предизвикателствата на новата регулаторна рамка относно стабилността и ефективността на банковия сектор	
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	208
ЛИТЕРАТУРА	216
ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ	234

8. Приложимост на резултатите от изследването

Развитите в дисертационния труд теоретични разсъждения и изводи, както и най-вече емпиричните резултати от изследването, имат за цел да подкрепят схващането, че въвеждането на Базелските стандарти за системата от македонски кредитни институции е ключово решение за интернационализация и конкурентоспособност на банковия сектор в Република Северна Македония. На последно място, но не и по значение, използваните в дисертационния труд литературни и информационни източници, разработените и адаптирани модели, разучените и усвоени подходи за изследване и представяне на знания, са изключително полезни за автора в работата му като учен-практик, и подобряват неговите компетенции и работоспособност.

II. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Глава първа. ТЕОРЕТИКО-ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ НА РЕГУЛАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР

Резките промени, които засягат световното стопанство през последните две десетилетия в областта на социално-икономическото и технологичното развитие, силно рефлектират върху формата и начина на работа на финансовите институции и на организацията на тяхната дейност. Глобализацията доведе до драстични промени във финансовия сектор, особено при банките, които дълго време имаха примата на водещи финансови институции. През последните десетилетия те променят своя класически характер и прерастват в универсални. Необходимостта от поддържане на финансовия пейзаж наложи тяхното непрекъснато адаптиране и намиране на нови начини и решения с цел запазване на мястото си на финансовите пазари. Нуждата от съвременно управление толкова изменя възприятието на банковото дело, че някои дейности или продукти, които са били изключителна привилегия на банките, днес са достъпни за други финансови институции. Тенденцията на все по-интензивен ***процес на интеграция***, с която се предлагат възможности за удовлетворяване на съвременните потребности, е съпътствана от ***дерегулация*** на финансовия сектор. Променя се представата за банките, като за обслужващи институции, в които операциите се извършват на гише, по образец на финансовите супермаркети, предлагащи различни финансови услуги, вариращи от класическо банкиране до инвестиционно банкиране, застраховане и др.

Конкуренцията в пазарните икономики има положителен ефект и може да се разглежда като „чистач на пазара“ от неефективните и

некомпетентни, т.е. от всички тези, които са с неустойчиви резултати и не предлагат необходимата сигурност за контрагенти, която искат, за да инвестират своите средства или пък имат необходимостта от финансови средства за осъществяване на техните планове. Свободното функциониране на пазарния механизъм създава условия за съществуването на конкуренция, което от своя страна увеличава неговата ефективност. Това предполага и наличието на стабилна финансова система, както и на обществено доверие в държавното регулиране, финансовите инструменти и институциите.

В надпреварата за привличане на по-голям брой контрагенти банките увеличават лихвените проценти до такова ниво, което води до криза в тяхната ликвидност и доверие, до намаляване на тяхната рентабилност и поставя под въпрос тяхната платежоспособност и довежда до фалит. Поради тези причини и от съображения за предотвратяване на картелно - монополното договаряне при формирането на лихвените проценти, Централната банка и паричните власти ограничават горната рамка, до чиято височина може да се движат активните и пасивните лихвени проценти на търговските банки.

Следователно конкуренцията се трансформира, от формирането на по-низки цени, към подобряване на услугите, предлагани на клиентите. В тази посока конкуренцията в банковия сектор се състои в подобряване на ефективността на услугите, подобряване на управлението, повишаване на ефективността в процеса на управление на общите активи, повишаване на ефективността при провеждане на кредитната политика, т.е. повишаване на качеството и подбора на инвестирането и др.

Острата конкурентна борба, характерна за финансовите пазари, води до две крайности:

- Разрушителна конкуренция, т.е. самата конкуренция често е нелоялна както по отношение на самата лихвена политика, така и по

отношение на условията за депозирание на средства и условията и сроковете за отпускане на заеми;

- Недостатъчна конкуренция, която увеличава финансовите разходи на услугите до по-високо от оптималното ниво, като по този начин подкопава самата финансова система, което от своя страна засяга стабилността на икономическата система, инвестиционния процес, движението на цените и т.н.

В тясна корелация с конкуренцията в резултат на наблюдение на пазарното търсене възниква необходимостта от **концентрация на банките**, а в резултат на това – проникване в нови пазари и привличане на нови клиенти, укрепване на конкурентоспособността, подобряване на имиджа на банките и тяхната добра репутация, водеща до увеличаване на надеждността им. Този процес обикновено е съпътстван от диверсификация на стопанските единици и нейните организационни части, които покриват широки географски размери и отговарят на нуждите на по-голям брой потребители. Тази диверсификация в новите банкови тенденции често надхвърля националните граници, така че националният характер на банките се губи, т.е. те придобиват характера на международни институции. Глобализацията като процес обединява световния пазар, където състезанието за печалба засилва още повече конкуренцията.

Големите банки, които са продукт на концентрацията на капитала, могат да се похвалят със значителни постижения в областта на подобряването на бизнеса, както и да повишат стандартите за услугите, които изпълняват на ниво, което им дава възможност за по-добра конкурентоспособност. Концентрацията на капитала се наблюдава и в конкуренцията на финансовия пазар с други финансови и нефинансови институции в борбата за спечелване на нови клиенти, пазари, фондове,

както и за подобряване на отношенията с Централната банка и държавната регулация.

Процесът на конкуренция и концентрация в бизнес банкирането, както и процесът на функциониране на банките в нововъзникващите икономики, се осъществява в няколко посоки:

- Повишаване на ефективността при организирането на работните дейности, както и по-доброто управление на финансовите пазари;
- Увеличаване на финансовите иновации в съвременните банки;
- Удовлетворяване на капиталовите нужди на големи проекти в случай на многобанково обединяване, което не може да бъде удовлетворено от отделните банки;
- Свързване на капитала, парите и производствения сектор, за да се осигурят условия за по-динамично развитие;
- Подобрено свързване на производствения с финансовия сектор;
- Създаване на хармонизация в регламента, засягаща сферата на финансите, както и осигуряване на задоволително ниво на стандартизация при осъществяването на финансови дейности, тъй като самата концентрация много често създава мултинационални връзки.

Концентрацията на капитала е процес, който е неизбежен и който напоследък е неудържим и акцентира върху производствените и капиталовите пазари и позволява увеличаване на еластичността и мобилността на финансовия капитал, особено на банковия сектор. Капитализацията на капитала и процесът на създаване на големи банки и финансови конгломерати създават ползи за развитието на финансовия инженеринг, технологичния и информационния напредък и финансовите иновации, защото сега се провежда конкуренция между големите финансови институции в световен мащаб. Самата концентрация се осъществява чрез придобиване на банки, но и чрез различни други, повече

или по-малко институционализирани процеси на обединяване на различни видове бизнес.

Банковите групи са резултат от процеса на сливания и придобивания. Характерно за банковите групи е наличието на широка мрежа от клонове, организационни единици и съществуването на холдингова компания, като корпоративен център, чрез който тя координира и контролира работата на всички звена в групата.

Развитието на информационните технологии съдейства за бързо ускоряване на промените във финансовите технологии, както и появата на много *финансови нововъведения*. Като фактори, които водят до промени във финансовата среда, стимулирайки появата на финансови иновации, могат да се посочат:

- промени в данъчните разпоредби;
- развитие на технологиите;
- нестабилни лихвени проценти и обменни курсове;
- промени в интензивността на икономическата активност;
- напредъкът на финансовата теория;
- измененията на регламента.

Финансовите иновации увеличават шансовете за избор на участниците на финансовите пазари чрез разширяване броя на финансовите инструменти и създаване на условия за понижаване на цените на финансовите трансакции. Финансовите иновации ще продължат да се развиват, докато икономическата и политическата среда се променя.

Новите условия за функционирането на финансовия сектор надхвърлиха традиционната философия на строго разделение и специализираност на финансовите институции, за които важеше правилото за самостоятелност в работата, чрез изолиране на конкуренцията между различните видове финансови институции. Увеличаването на акцента върху важността и значението на пазарния механизъм и закони, доведоха

до заличаване на ясните граници и специализацията на отделните финансови институции. Осъществява се процес на тяхното прегрупиране в нови универсални институции, които разширяват диапазона на продукти и услуги в резултат на конкурентната борба, характерна за финансовия пазар.

Този процес е съпроводен с разширяване (експанзия) на банковите дейности, т.е. *универсализация на банките* и постепенна еволюция на държавната интервенция. Самата универсализация означава загуба на класическите банковите функции и постепенно и постоянно разширяване на асортимента на банковите дейности. Целта е постигане на успех в конкурентната борба и разширяване на възможностите за диверсификация на риска.

Новите банковите холдингови компании се очертават като резултат от обезценяване на въздействието на държавните мерки (разделяне на търговското и инвестиционното банкиране) чрез сливане на две или повече банки и реорганизация на тяхното функциониране. Те все повече се стремят да либерализират формирането на активните лихвени проценти и негласното разделение на финансовите и нефинансовите институции се прекратява в полза на създаването на институции, които ще могат да изпълняват широк спектър от услуги, имащи както финансов, така и нефинансов характер, т.е. да се постигне **хомогенизиране**.

Новата бизнес философия наложи необходимостта да се променят границите на класическото разбиране за банковото дело, както по отношение на самия бизнес, така и по отношение на организационната собственост и да формира финансови конгломерати или финансови холдингови компании, обслужващи всички финансови нужди. Тази бизнес структура е много сложна и рискована, но успешна, като в самите бизнес дейности са включени банковите, застрахователни, търговски и обслужващи

институции, които изпълняват всички финансови операции. В резултат глобалното банкиране вече не е "чисто" в традиционния смисъл на думата.

Банкирането е дейност, която пряко или косвено се отразява на състоянието на всяка друга дейност и на икономиката като цяло. Банките със своите безотговорни действия, могат да създадат проблеми, които да се разпространят в цялата банкова система ("ефект на доминото"). Поради това, банките са една от най-строго регулираните институции, не само в рамките на финансовата система, а изобщо. Финансовата стабилност се отразява върху гладкото функциониране на всички сегменти на финансовата система (институциите, пазара, структурата) в процеса на разпределение на ресурсите, оценка и управление на рисковете, извършване на плащанията, както и устойчивостта на системата на неочаквани шокове). Следователно целта на регулацията и надзора на финансовата система е да съдейства за общата финансова стабилност т.е. за нормалното функциониране на всички елементи на структурата.

Стабилността на финансовата система, в т.ч. на банковата система, като негова най-важна част, е с неопценимо значение за икономическия растеж и развитие на всяка страна. Наличието на подходяща регулаторна рамка е основа за изграждане на здрава, стабилна и надеждна банкова система. Нейната цел е да се осигури разумно управление и съответно операции на банките, както и ограничаване на системните рискове, а от друга страна, надзора и контрола на банките, трябва да гарантират, че регулаторните мерки напълно се спазват и прилагат на практика от страна на банките.

Свободата на регулаторите и вземането на решение по този начин се превръща в ключов фактор за развитието на финансовата система. Пълната информираност води до по-ефективно управление на финансовите рискове и намаляване на негативното влияние на решенията, които се основават на чувства и прогнози. Чрез регулиране на отговорността за поемане на риск,

се засилва социалното доверие, за действията на специализираните доставчици на финансови услуги. Издаването и контролирането на лицензи намалява опасността от отрицателна селекция във финансовото предоставяне на услуги. Заради ролята, която има в икономическото развитие, финансовият сектор е сред най-строго и детайлно регламентирани сегменти в пазарната икономика. Тъй като всички финансови договори, и от дългов и капиталов характер, се сключват с вяра за възстановяване на инвестиция капитал, функционирането на финансовата система като цяло на всички финансови споразумения, в крайна сметка зависи от доверието във финансовите институции и пазари, но и в регулаторните механизми. Платежоспособност, ликвидност и ефективност на банковата система са трите основни цели, на регулирането.

Процесите на регулация и дерегулация са последователно преобладаващи в различни исторически периоди. Така например през 30-те години на миналия век с вече натрупания горчив опит от голямата икономическа криза 1929-1933 г. , законодателите за първи път с регламент въвеждат множество мерки, насочени към осигуряване на ликвидност и платежоспособност на банковата система с цел предотвратяване на евентуални фалити на банки в бъдеще. През 70-те и 80-те години проблемите на неефективността на регулацията стават все по-силно изразени. Като реакция на такъв ход на събитията, постепенно се намалява въздействието на регулацията с прекратяване на действието на редица регулаторни мерки, съществуващи дотогава. Така на банките се дава по-голяма свобода за адаптиране към промените в пазарните условия. В резултат на дискусиите, проведени през 90-те години, за конфликтността на целите, които трябва да се постигнат с банковия регламент, се ускорява движението към по-надеждна банкова система с твърдо прилагане на регулацията и надзора.

Две са основните причини за структурни промени:

- Финансовата дерегулация и
- технологичните промени.

Финансовата дерегулация се свързва с намаляване или премахване на контрола върху дейността на финансовите институции. Тя предизвиква пазарните сили да могат да действат много по-силно и независимо, отколкото в условията на съществуване на редица ограничения. Израз на финансовата либерализация и свободното пазарно функциониране са: намаляване на кредитните и увеличаване на депозитните лихви, контрол на приливите и отливите на чуждестранен капитал, ограничаване на действието на финансовите посредници, ограничаване на напускането на основните промишлени контрагенти на банките чрез осигуряване на най-големите кредити в портфейла, намаляване на задължителните резерви, намаляване на входящите ограничения (бариери), приватизация на финансовите институции и насърчаване на развитието на пазара на ценни книжа. Истина е, че ръководството на всяка банка отделя съществено внимание на управлението на рисковете, тяхното своевременно и правилно откриване и наблюдение, подходящ контрол и определяне на стратегии, които биха позволили максимизиране на печалбата при определено приемливо ниво на риск. Банките влагат значителни усилия и разходи, за да намерят възможно най-ефективен модел за управление на риска.

След въвеждането на надзорният контрол, ориентиран към рисковете, съдържанието на полевия контрол на банките е променен със специален фокус към определяне на техния профил на риск. По-конкретно, основната цел на контрола на място е: оценка на общото ниво на експозицията на банките; способността им да се управляват; оценка на капиталовата адекватност; проверка на функционирането на вътрешния контрол, системата за корпоративно управление, системата за предотвратяване на изпирането на пари; оценка на работата на вътрешния одит и оценка на прилагането на стандартите за информационна сигурност.

Регулаторните органи, освен контрола, който извършват въз основа на финансовите отчети, също осъществяват и пряк контрол над банките чрез контрол на място в помещенията на самата банка. Този вид контрол е налице в редица държави. Този директен контрол, разбира се, включва контрол на финансовите отчети, но в пряко взаимодействие с упълномощените служители на банката. Новата система за контрол се характеризира с използването на комбиниран надзорен метод, основан на положителния опит от Съединените щати и Великобритания, където се е доказал, че е най-подходящият. Различията в банковата и финансовата система, както и пазарната ориентация оказват влияние върху начина на установяване на финансов контрол.

***Глава втора. МОДЕЛ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА
ПРИ УПРАВЛЕНИЕ НА БАНКИТЕ НА БАЗАТА НА
БАЗЕЛСКИТЕ СТАНДАРТИ***

Сложността на организационните, структурните и банковите рискове наложи необходимостта от регулиране, координирано в международен план. За тази цел беше създаден Базелският комитет. Поради необходимостта от създаване на правна рамка, в която международният финансов пазар ще функционира, през 1988 г. Базелският договор прие минимална ставка за капиталова адекватност на банките от 8%. Слабостите, наблюдавани при практическото му прилагане, наложиха преразглеждането му. През май 2004 г. бе прието второ споразумение "Базел II", а през септември 2010 г. – третата Базелска спогодба "Базел III". В банковите операции все по-голям акцент се поставя върху укрепване на функцията за управление на рисковете. В зависимост от размера на банката, нейните стопански дейности и стратегия, всеки от банковите

рискове намира специфично проявление. Често срещани класификации на рисковете в банковата дейност в литературата са следните:

- финансови рискове (кредитен риск, ликвиден риск, пазарен риск, валутен риск, риск на капиталовата адекватност, риск на структурата на баланса);
- операционни рискове, които се отнасят до цялостната бизнес стратегия на банката и функционирането на нейните вътрешни системи;
- бизнес рискове, които са свързани с макроикономически, правни, законодателни и политически фактори, инфраструктурата на финансовия сектор, платежния оборот, както и всички рискове, произтичащи от дейността;
- рискове, свързани с обкръжението, в което действа банката, т.е. ситуации, настъпващи под влияние на определени външни събития, които могат да застрашат нейното функциониране или да влошат финансовото ѝ състояние и адекватността на капитала (неблагоприятни политическите събития в страната, пазарни сътресения, банкови кризи, природни бедствия или граждански войни).

Рисковете, на които банката е изложена в своята работа и за които трябва да бъдат установени минимални процедури за измерване, оценка и управление, са следните: ликвиден риск; кредитен риск; лихвен риск; пазарен риск; операционен риск; риск, свързан с платежоспособността; риск на валутния курс; риск на страната; стратегически риск; репутационен риск; други рискове.

Управлението на рисковете не означава, както често се смята, че основното е тяхното минимизиране, а общата му цел трябва да е оптимизиране на доходността и риска. Съгласно това, фокусът на банковите рискове е управлението на кредитния и лихвения риск, от които зависи рискът на платежоспособност, който е основният риск за банките. Лихвеният и валутният риск са съставни компоненти на пазарния риск, а след това

остава рискът на ликвидност, като специфичен банков риск, който съвременните банки могат да управляват чрез финансовите пазари, при условие че банката се ползва с високо доверие и добра платежоспособност. С управлението на рисковете банката реализира две основни цели. Първата цел е да се избегне неплатежоспособността ѝ, а втората цел е да се максимизира темпът на нарастване на капитала, включително коригирането на риска.

Максималният размер на загубите за банката се изчислява въз основа на следните три фактора:

- размерът на рисковата експозиция или стойността в риск (VAR) е максималното количество загуба, което може да възникне при дадено ниво на толерантност;
- стойността на стандартното отклонение - положителен корен на варианта (претеглена сума от квадратичното отклонение на отделните резултати от средната или очакваната стойност);
- избраното ниво на толерантност представлява вероятността загубите да надхвърлят предвидения лимит. Ако нивото на толерантност например е 5%, това означава, че изчислената стойност под риск ще бъде валиден за 95% от случаите на възможни промени в рейтингите на всички кредитополучатели, които съставляват портфейла.

Една банка има развита култура на риска, когато е успяла да установи стандарти и процедури за идентифициране, измерване и управление на рисковете.

Механизмът на партньорство в управлението на риска е представен от следните групи заинтересовани страни:

1. Системни – законодателни, регулаторни органи и надзорни органи на банките - основната цел е да подпомагат развитието на управлението на риска, да насърчават и контролират правната среда, в която протича процесът на управление на риска. Чрез създаването на устойчива среда

тези участници играят ключова роля и в други важни страни в процеса на управление на риска;

2. Институционални участници - в които попадат:

- акционери - имат правомощия и отговорности, защото ръководството ги възлага на професионалисти - професионални мениджъри, които имат задължението да управляват банката, като отчитат дългосрочния успех на банката и защитават законните си интереси;
- надзорен съвет на банката - определя стратегическите насоки, избира администрацията, определя оперативната политика и най-важната задача - поема отговорността за осигуряване на ефективното функциониране на банката;
- съветът на директорите - изпълнява политиката на Надзорния съвет и извършва дейности по управление на финансовия риск. Органът трябва да бъде "компетентен и приложим", което означава не само спазване на етичните правила за поведение, но и задълбочено познаване на финансовите рискове и опит в управлението им;
- вътрешен одит - счита се, че с него надзорният съвет по управление на риска се разширява. Вътрешният одит традиционно независимо оценява спазването от страна на банката на законовите и счетоводни разпоредби и информационните технологии. Вътрешният одит осигурява увереност относно правомерното функциониране на корпоративното управление, системата за контрол и управлението на риска. Въпреки че Одитният комитет играе важна роля за управителните органи при идентифицирането и справянето с рискови зони, той има обаче основна отговорност и за управлението на риска;
- външните одитори - играят важна роля в управлението на риска. Те са независими в работата си, въпреки, че надзорният съвет не трябва да оказва влияние, е необходимо да се създаде механизъм за взаимно сътрудничество от двете страни;

3. обществеността и клиентите, тъй като участниците във финансовия пазар носят известна отговорност за собствените си инвестиционни решения въз основа на публикуваната финансова информация и направения финансов анализ. Например, обществеността може да съдейства за осъществяването на ролята на мениджър на риска, ако тя включва финансови медии и финансови анализатори, като брокери и рейтингови агенции.

С течение на времето ролята на надзорните и законодателните органи се промени и днес тяхната мисия е да "създадат законова и правна рамка, в която да се оптимизира качеството и ефективността при управлението на риска, за да се създаде здрава и стабилна банкова система". Съответно същността на банковия надзор може да се определи като процес, чрез който се осъществява мониторинг и оценка на процеса на управление на рисковете, които се срещат в банката.

За ефективно управление на риска банките трябва да създадат подходяща организационна структура, която да има ясно определени компетенции и отговорности при предприемането и управлението на рисковете. Определената организационна структура трябва да съответства на размера, вида и сложността на банката, както и финансовата дейност, която извършва. Важна част от организационната структура в банката е отдел "Управление на риска".

Икономическият растеж е в положителна корелация със стабилна финансова система в рамките, на която ключово място имат паричната и банковата система. С цел да се предотвратят евентуални проблеми в банковата система, той вече от десетилетия е обект на строг регламент, наблюдение и контрол от страна на компетентните държавни институции. Във всяка страна, централната парична власт постоянно чрез паричната система трябва да осигурява условия за развитието на предприемаческата свобода, въвеждане на нови финансови услуги, а с това и за развитието на

небанковите финансови посредници. Пълната свобода в работата на банките, при условията и в съответствие с изискванията на пазара, не е възможно, с оглед на тяхното въздействие върху стабилността на икономиката. Оттук произтича и ролята на Централните банки, които чрез наблюдение и контрол на банковата система, имат за цел да гарантират стабилност и надеждност в работата ѝ.

Целта на регулирането на банките е да се гарантират сигурни условия на работа и развитие, като така те биха оцелели и биха се острили причините, застрашаващи тяхната стабилност. Здравият банков сектор има специална роля в осигуряването на макроикономическа стабилност и развитие на пазарната икономика. Поради ключовата позиция във всяко общество, разбираеми и оправдани са усилията банковата система да бъде здрава, с което би се създал климат на доверие в нея, както във вътрешен така и в международен план. Въпреки че не е възможно да се изгради идеална система, която във всички икономически условия би осигурила стабилност и надеждност в работата на банките, добре организираното и проведено регулиране може да намали или, в някои случаи, да предотврати щетите, които банката би понесла в резултат на лоши бизнес решения на ръководството.

Създаването на Базелския комитет си има своите предимства и недостатъци. Факт е, че комисията не гарантира пълна финансова сигурност, т.е. сигурност на всички депозитни влогове. Така че депозитното застраховане напълно изключва т.е. минимизира междубанковите и едрите депозити. Увеличението на дейността на банките, чрез разширяване на финансовите пазари, води и до увеличаване на разпоредби и актове, които трябва да възникнат от Базелския комитет. В тези рамки се намалява възможността Базелският комитет да отговори на нововъзникващите състояния в банковия сектор, затова се стига до формиране и подписване на ново споразумение т.нар Базел 1, което

разширява хоризонтите на банковото сътрудничество на международно т.е. на световно ниво. На следващата схема (Фиг. 1) са представени основните задачи на надзорните органи. Третият стълб е най-важният стълб в Базел 2. Всъщност този стълб се формира с цел да подкрепи и засили останалите два стълба. Когато говорим за третия стълб, се мисли за пазарната дисциплина, която банките трябва да спазват, с цел по-лесно изпълнение и контрол на правилата и разпоредбите, произтичащи от Базел 2.

Фигура 1. Основните цели и задачи на втория стълб в Базел 2 и ролята на стълб 3 – Пазарна дисциплина

Тази пазарна дисциплина се отнася до следното: повишено внимание към излагането на риск, свързан с капиталовата адекватност, методи за изчисляване на капиталовите изисквания, правилно предаване на информацията, тъй като ако се пренесе неправилно може да повлияе негативно върху поддържането на капитала на банката. Ако банката

извършва международни операции дейността ѝ трябва да се проверява на всеки три месеца.

Този стълб е изключително важен, защото всички действия при определянето на минималния капитал, който банките трябва да имат като задължителни резерви, става именно чрез анализите от този стълб, т.е. чрез пазарната дисциплина. Банките трябва да се държат адекватно и спрямо законите на банковия пазар, с цел да бъдат конкурентоспособни и да действат мащабно. Ако се отдалечат от тези правила, резултата ще е намаляване на доверието в тях и пак нивото на капитала може да падне под минимума. За тази цел е и следенето на надзорните органи, които насочват банките към правилното разпределение на капитала при рисковите капиталови инвестиции.

Третият стълб изисква строга пазарна дисциплина, т.е. правилно поведение на банките на пазара, придържане към правната рамка на Базелския комитет, както и използване на международните методики, които дават голяма свобода, по отношение на капиталовите изисквания. Също така мениджмънта на банките трябва да бъде създаден по такъв начин, че да позволи анализ на рисковете на банката. Всичко това позволява на банките да работят с по-голяма сигурност по отношение на рисковете, пред които могат да се изправят. Фактът, че преди да бъде отпуснат кредит, се извършват редица анализи от надзорните органи и процедурата на кредитиране е въз основа на предварително анализираната пазарна дисциплина, означава че банката има голяма степен на сигурност при кредитирането.

Една от основните **негативни характеристики на Базел 2** е фактът, че системата се движи проциклично, т.е. заедно с икономическите цикли. Следвайки икономическите цикли се определя надеждността на банките и тяхното финансово състояние. Негативните ефекти се явяват в това, че когато се следват тези циклични движения много трудно може да се

предвиди продължителността на цикъла. Когато икономиката се намира в рецесия е много малко предлагането на капитал от банките, а периодът, когато икономиката се намира в експанзия се увеличава доверието и оттам предлагането на пари в банковия сектор. Но тези периоди на цикличност в икономиката се променят и много трудно се предвиждат, в резултат на което, „Базел 2“ не може непрекъснато да разчита на тях, защото и върху самите периоди на цикличност в икономиката влияят огромен брой фактори, като например: международната политика, търсенето и предлагането на пари, външни влияния, конфликти, движението на цените, движението на лихвените проценти на световния пазар и т.н.

„Базел 3“ установява строги стандарти за структурата на финансовата система, където са включени и Централните банки, и те се доближават до стандартите, произтичащи от Комисията за международни разплащания и Комисията по ценните книжа. Минимумът на капитал, който трябва банките да отделят като резервен, трябва да бъде по-голям от 8%. Базел 3 изисква въвеждане на международно хармонизирани стандарти за глобална ликвидност. Анализът на Базел 3 показва, че той разчита на капиталовата адекватност, отделянето на минимален капитал като резерв, а също и на качеството на капитала.

Глава трета. ПРИЛОЖЕНИЕ НА МОДЕЛА ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА БАНКОВИЯ МЕНИДЖМЪНТ НА БАЗАТА НА БАЗЕЛСКИТЕ СТАНДАРТИ

Анализът на данните за банковата система на Република Северна Македония и по-специално последиците от кризата показват, че нейната сложност и сериозност са в голяма степен последица от недостатъчната ликвидност и платежоспособност, високия ливъридж и слабата мотивация на финансовите институции за правилно управление на поетите рискове.

Основните дейности на международно ниво са насочени именно към създаването на предпоставки и инструменти, които ще дадат възможност за укрепване на пруденциалното регулиране по отношение на установените слабости и възстановяване на стабилната основа за успешни банкови операции. Най-важното в тази област са дейностите, предприети от Базелския комитет за банков надзор.

Базелският комитет за банков надзор има за цел да осигури редовно сътрудничество между банковите надзорни органи и да подобри качеството на банковия надзор на световно равнище. Целта му е да укрепи политиките за надзор и управление на риска на световно равнище чрез обмен на информация относно важните въпроси, свързани с надзора, за да се осигури тяхното общо разбиране.

В Република Северна Македония, съобразно методологията за определяне на капиталовата адекватност ("Официален бюлетин на Република Македония" № 159/2007, 3/2008, 31/2009, 96/2009 и 157/2009), за първичен капитал се приема: номиналната стойност на обикновените и некумулятивни преференциални акции (заедно с премията) и резервите и неразпределената печалба (включително размера на текущата печалба, ако са изпълнени определени условия). Решението не предвижда възможност за включване като част от първичния капитал на определени видове дългови инструменти, както е предвидено в Базелската спогодба и Европейската директива (така наречените иновативни инструменти, които могат да бъдат част от основния капитал).

Тази предпазливост в съществуващото Решение на Народната банка относно структурата на основния капитал е в съответствие с предложените промени в капиталовата рамка. Като се има предвид тази характеристика на методологията за капиталова адекватност, предписана от Народната банка, може да се очаква, че банките в Република Северна Македония ще

изпълнят новите изисквания за необходимия капитал, съдържащи се в предложената реформа на Базелската спогодба.

Новата реформа предлага въвеждането на два **показатели за оценяване на ликвидността**. Те са насочени към укрепване на краткосрочната банкова съпротива срещу потенциалните проблеми с ликвидността и защита от дългосрочното структурно несъответствие на активите и пасивите. Времевата рамка за прилагане на новите капиталови изисквания беше предвидено да започне в началото на 2013 г., докато всеки член на Базелския комитет трябваше да направи съответните промени в националната правна рамка. Увеличаването на нивото на необходимия собствен капитал и необходимия основен капитал се осъществява постепенно в няколко фази, които се предвиждаше да бъдат завършени в началото на 2015 г. Въвеждането на допълнителната сума за предпазен капиталов буфер започна през 2016 г. и приключи на 1 януари 2019 г., като тази сума се очакваше да нарасне с 0,625% всяка година. Така с постепенното увеличение на този вид капитал общата сума на необходимия капитал се увеличава (от 8% на 10,5%). Към страните, които постигат значителен ръст на кредитите, се препоръчва да включат в предвидената динамика и необходимия размер на антицикличния капитал. Специална времева рамка се предвижда също за инструменти, които вече не отговарят на критериите за включване в капиталовата база или други видове собствени средства. За период от десет години, считано от 01.01.2013 г., инструментите, които не могат да бъдат част от всички други елементи на собствения капитал, с изключение на акционерния капитал, постепенно се изключват. За инструменти, които не отговарят на условията за включване в капитала, не се предвижда график (те са изключени незабавно на 01.01.2013). Изключение от такова третиране са инструментите, които отговарят на следните критерии: (1) издадени от банки, които не са акционерни дружества; (2) в съответствие със

счетоводните стандарти, да имат капиталово третиране; и (3) ако са признати като част от основния капитал в съответствие с действащия национален банков регламент. За тези инструменти се прогнозира време от 10 години (същото като всички други инструменти, които следва да бъдат изключени от изчисляването на собствените средства).

Националните надзорни органи имат право да предвидят по-кратки срокове за прилагане на новите стандарти, ако считат това за необходимо с оглед развитието на банковите и финансовите си системи. Банките, които отговарят на изискванията за минималната капиталова адекватност, но са под минимума от 7% за капитала и допълнителната сума за запазване на капитала, са задължени да следват предвидената динамика.

Таблица 1. Времеви период за въвеждане на новия ликвиден стандарт в банковата система на Република Северна Македония

Преодни периоди									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Стапка на задолженост	Супервизорски надзор		Воведување					Мигрирање кон првиот столб на Базел II	
Акционерски капитал *			3,5%	4,0%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%
Дополнителен износ за зачувување на капиталот *						0,625%	1,25%	1,875%	2,5%
Акционерски капитал +дополнителен износ за зачувување на капиталот*			3,5%	4,0%	4,5%	5,125%	5,75%	6,375%	7,0%
Основен капитал *			4,5%	5,5%	6,0%	6,0%	6,0%	6,0%	6,0%
Вкупен капитал *			8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
Вкупен капитал + дополнителен износ за зачувување на капиталот*			8,0%	8,0%	8,0%	8,625%	9,25%	9,875%	10,5%
Инструменти коишто повеќе нема да бидат дел од основниот и дополнителниот капитал			ќе бидат постепено исклучувани од пресметката во период од 10 години, почнувајќи од 2013 година						
Стапка на покриеност на ликвидноста	Период на следење				Воведување				
Стапка на нето стабилни извори на финансирање		Период на следење						Воведување	

Затемнетите полиња ги претставуваат преодните периоди

*Пресметани во однос на активата пондерирана според ризикот

Източник: Народна банка на Република Македонија, Отдел за финансова стабилност Банкови правила и методологии, изменения в Базелската капиталова спогодба (въвеждане на Базел 3) и предварителни оценки за тяхното въздействие върху капиталовата адекватност на банките в Република Македонија, 2010 година

Структурата на капитала на банките в страната представлява основно капитал, събран чрез емитирани обикновени и некумулятивни привилегировани акции, като основният капитал е еднакъв за малките и средните банки. При големите банки много важна роля като източник на капитал има печалбата. Това се дължи и на факта, че банките в Република Северна Македонија имат ниска рентабилност.

Ако разгледаме табл. 3.2 ще видим, че банките в страната имат по-висок процент капиталова адекватност в сравнение с минималната капиталова ставка от 8%, т.е. притежават капитал, с който могат да покрият евентуални загуби при цикличните движения в банковата система. Поради факта, че малките и средните банки имат по-малък процент капитал за покриване на евентуални загуби в банковите операции, те винаги водят по-консервативна бизнес политика, без да поемат твърде големи рискове.

Фактът, че стандартите на Базел са приети с минимална капиталова адекватност от 8%, показва, че македонските банки оперират според правилата на международното банкиране. Ето защо значителният капитал, който малките, средните и големите банки притежават може да се използва като защита срещу неочаквани загуби при някои непредвидени циклични движения. Наличието на капитал над минималното ниво на капиталова адекватност от 8% показва, че банката е стабилна и може да понесе неочакваните загуби. По този начин лесно се избегват разходите и санкциите за коригиране на капитала на изискваното ниво, предписано от

Базелските стандарти. В крайна сметка банките с излишък от капитал имат по-висок ранг на капитала за кредитиране на икономиката и населението.

Таблица 2. Коефициент на капиталова адекватност на банките в Република Северна Македонија

Група	3.17	6.17	9.17	12.17	3.18	6.18	9.18	12.18	3.19	6.19	9.19	12.19
Големи банки	13,8%	14,2%	14,5%	13,9%	16,1%	16,1%	16,1%	16,4%	16,9%	17,4%	17,0%	16,2%
Средни банки	14,6%	15,1%	15,1%	15,0%	16,9%	17,6%	16,8%	16,7%	17,3%	17,2%	16,7%	16,5%
Малки банки	16,5%	15,7%	14,5%	14,0%	17,5%	18,2%	18,1%	17,9%	18,3%	18,2%	17,4%	17,8%
Банкова система	14,1%	14,5%	14,6%	14,2%	16,4%	16,5%	16,3%	16,5%	17,0%	17,4%	16,9%	16,3%

Източник: Народна банка на Република Македонија, Доклад за адекватноста на капиталата на банките в Република Македонија, 2019

В банковата система на Република Македонија функционираат следните банки (Национална банка на Република Македонија, n.d.):

Силк Роуд Банка АД Скопје

Еуростандард банка АД Скопје

Халк банка АД Скопје

Шпаркасе банка Македонија АД Скопје

Капитал банка АД Скопје

Комерцијална банка АД Скопје

Македонска банка за поддршка на развојот АД Скопје

НЛБ банка АД Скопје

Охридска банка АД Скопје

ПроКредит банка АД Скопје

Централна кооперативна банка АД Скопје

Стопанска банка АД Битола

Стопанска банка АД Скопје

ТТК банка АД Скопје

Универзална инвестициона банка АД Скопје

Таблица 3. Брой банки по отделни групи към на 31.12.2019*

Група на големите банки (с активи по-големи от 37,95 милиарда денари на 31.12.2019)	Група на средните банки (с активи между 9,45 и 37,95 милиарда денари на 31.12.2019)	Група на малките банки (с активи под 9,45 милиарда денари на 31.12.2019)
пет банки	седем банки	три банки

* Структурата на групите банки е утвърдена на 31.12.2019, според размера на активите на отделнит банки на на 31.12.2019 година

Трите най-големи банки в Република Северна Македония са: Търговска банка АД Скопие, Стопанска банка АД Скопие и НЛБ банка АД Скопие. По отношение на правната рамка, произтичаща от Базелските споразумения и регламенти от 1 юли 2012 г. в Република Северна Македония, започна да се прилага новия регламент за определяне на капиталовата адекватност въз основа на изискванията по Базел. Също в този период започва да се прилага кредитният рейтинг за определяне на риска от вземанията на банките. В допълнение към всички тези промени през 2012 г. в страната беше приета процедурата за създаване на единен индекс за банкова стабилност.

В табл. 4 се представя движението на капиталовата адекватност по групи банки и за банковата система на Република Северна Македония за периода 2016-2019 г. По-високо ниво на капиталова адекватност от македонските банки имат само Хърватия, Босна и Херцеговина и Сърбия. От този анализ може да се заключи, че банковата система в Република Северна Македония поддържа минималното ниво на коефициента на капиталова адекватност, предписано от Базелското капиталово

споразумение. Също така може да се заяви, че банковата система в страната разполага с достатъчен капитал за покриване на непланираните загуби, които могат да възникнат в резултат на влошена икономическа ситуация.

Таблица 4. Капиталова адекватност по групи банки

Група	03.16	06.16	09.16	12.16	03.17	06.17	09.17	12.17
Големи банки	15,4%	15,1%	15,2%	14,6%	14,8%	15,2%	15,8%	15,2%
Средни банки	16,3%	16,1%	16,2%	16,6%	16,8%	17,6%	17,4%	17,2%
Малки банки	18,9%	19,5%	19,8%	19,2%	19,3%	18,4%	17,7%	17,2%
Банкова система	15,8%	15,6%	15,7%	15,2%	15,4%	15,8%	16,2%	15,7%

Група	03.18	06.18	09.18	12.18	03.19	06.19	09.19	12.19
Големи банки	16,1%	16,1%	16,1%	16,4%	16,9%	17,4%	17,0%	16,2%
Средни банки	16,9%	17,6%	16,8%	16,7%	17,3%	17,2%	16,7%	16,5%
Малки банки	17,5%	18,2%	18,1%	17,9%	18,3%	18,2%	17,4%	17,8%
Банкова система	16,4%	16,5%	16,3%	16,5%	17,0%	17,4%	16,9%	16,3%

Източник: Народна банка на Република Македония, Данни и показатели за банковата система на Република Македония, 2019 година (Национална банка на Република Северна Македония, 2019)

Базелските стандарти в банковата система на Република Северна Македония са успешно приложени и пълното им изпълнение приключи през 2019 г. Народната банка на има система, в която ще въведе и анализира нормативните разпоредби, произтичащи от новото капиталово споразумение. Целта на тези реформи в банковата система е да въведе международен контрол върху операциите за бързо банкиране с цел защита срещу изпиране на пари и защита от възникването на международна финансова криза. Факт е, че ако една от найголемите банки в европейските държави се срина, такъв колапс може да доведе до прекъсване на международната финансова система. Всъщност това е целта на въвеждането на международни стандарти в банковите операции, т.е. възможността за по-лесно проследяване на операциите на банките и тяхната ликвидност, както и източниците на капитал.

Базелската капиталова рамка, състояща се от трите споразумения Базел 1, Базел 2 и Базел 3, се изпълнява успешно на територията на Република Северна Македонија и Народната банка на Република Северна Македонија има положителни анализи за използването на тези регламенти и принципи от македонските банки. С въвеждането на тези реформи в банковите операции нараства ликвидността на банките, като тези от македонския банков пазар стават поконкурентоспособни на международния банков пазар.

Следващата графика показва динамиката на въвеждането на трите стандарта на Базел, съотношението на капиталовата адекватност, съотношението на дълга и коефициента на ликвидност (Национална банка на Република Северна Македонија, 2019).

Таблица 5. Степен на изпълнение на капиталовите изисквания от Базел 3 в Република Северна Македонија

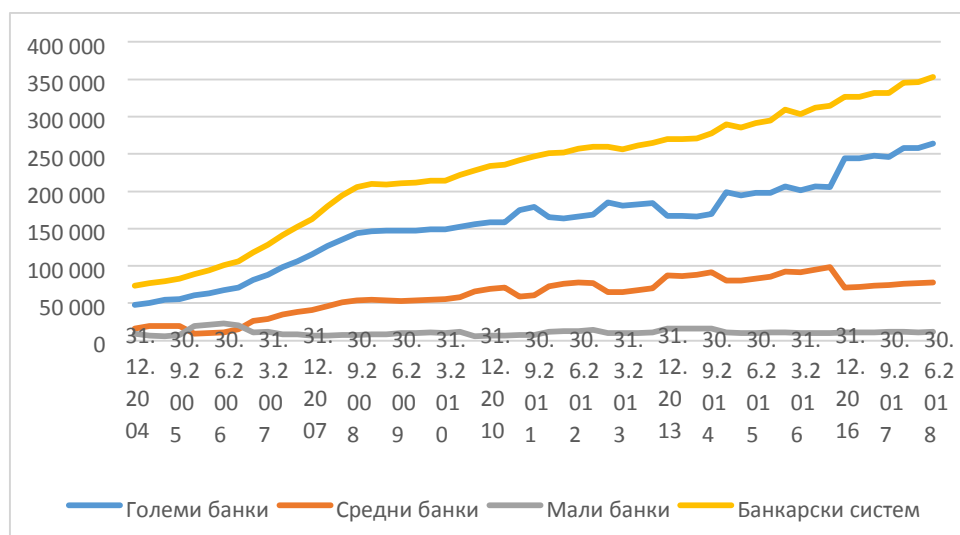
	Минимум	Минимум плус дополнителен износ за зачувување на капиталот	Банкарски сектор на Р Македонија - најниска и нависока стапка
Стапка на акционерски капитал и активата пондерирана според ризиците	4.5%	7%	8.4% - 83.7%
Стапка на основен капитал и актива пондерирана според ризиците	6%	8.5%	8.4% - 83.7%
Стапка на адекватност на капиталот	8%	10.5%	11.1% 83.7%
Стапка на задолженост	3%	4.5%	6.1% - 43.6%

От табл. 5 можем да заключим, че отношението на основния капитал и рисковопреетеглените активи (6% и 8,5%) е над нивото на отношението на акционерния капитал и рисковопреетеглените активи (4,5% и 7%). Границите, в които се движи отношението на основния капитал и рисково

претеглените активи, е от 8,4% до 83,7%. Освен това от може да се направи извода, че коефициентът задлъжнялост (ливъридж) на банките надхвърля минималното ниво от 3%, а в банковия сектор на страната варира от 6,1% до 43,6%.

Също така, коефициентът на капиталова адекватност в банковия сектор варира от 11.1% до 83.7%, което е в рамките на предписания от базелските стандарти 8% коефициент на минимална капиталова адекватност.

Размерът на банките се измерва с величината на активите им. Според този критерий банките в страната са разделени на три групи: големи, средни и малки банки.

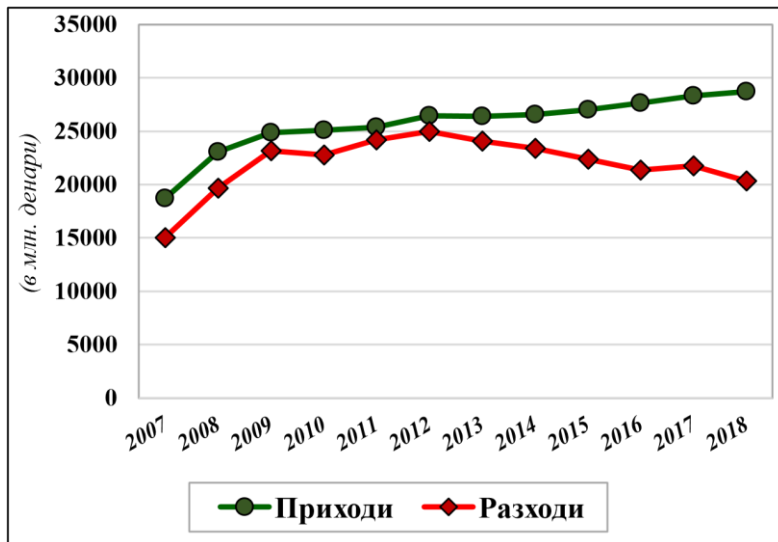

Фигура 2. Размер на активите на банките

Характерно за Република Северна Македонија е, че има висока концентрация на банковата система. Това се дължи на факта, че три банки представляват повече от 60% от целия банков сектор.

Динамиката на коефициента „Разходи/Приходи” откроява негативна тенденция – общо за сектора бележи чувствително нарастване от 0,80 през 2007 г. до 0,94 през 2012 г. След 2013 г. (от гледна точка на Базел III това е времето, през което започва неговото постепенно прилагане) тенденцията

се променя. Отрицателната динамика се преодолява – разходите постепенно намаляват, а същевременно приходите непрекъснато нарастват. В края на 2018 г. коефициентът „Разходи/Приходи“ има значително по-добра стойност (0,71) дори в сравнение с предкризисните времена от 2007 г.

Година	Коефициент „Разходи/Приходи“
2007	0,80
2008	0,85
2009	0,93
2010	0,91
2011	0,95
2012	0,94
2013	0,91
2014	0,88
2015	0,83
2016	0,77
2017	0,77
2018	0,71

Фигура 3. Приходно-разходна „ножица“

Изложеното позволява да се направят съответните обобщения относно формулираните в началото работни хипотези. Първата хипотеза, според която прилагането новата регулаторна рамка Базел III със своите по-строги правила за регулация оказва негативно или стагниращо влияние върху доходността на банките в Република Северна Македония, не се потвърждава. Резултатите от анализа на емпиричните данни доказват втората хипотеза – новите изисквания за регулиране на капиталовата адекватност и ликвидността не се отразяват негативно върху крайните финансови резултати на банките, а по-скоро обратно – очертава се тенденция към подобряване на техните ключови финансови индикатори.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В дисертационния труд е развито изследване, структурирано по класически начин в три части: теоретична, методологическа и емпирична. Те се фокусират последователно върху: **Първо.** Теоретико-приложни аспекти на регулацията на банковия сектор; **Второ.** Модел за подобряване ефективността при управление на банките на базата на базелските стандарти. **Трето.** Приложение на модела за подобряване ефективността на банковия мениджмънт на базата на базелските стандарти.

Направеното изследване позволи да се постигне и основната цел на дисертационния труд: *анализ на силата и въздействието на регулаторните мерки върху функционирането на банковия сектор в Република Северна Македония.*

Теоретичната, методологическа и най-вече емпирична част на дисертационното изследване потвърждават изследователската теза, че *Прилагането на Базелските стандарти влияе пряко върху ефективността на управлението, балансовите позиции и финансовите показатели на банковите институции в Република Северна Македония.*

III. НАСОКИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

С посочените основни изследователски насоки, влизащи в обхвата на дисертационния труд, проблематиката по въпроса на .. не се изчерпва. Темата продължава да бъде актуална и може да се посочат следните насоки за бъдеща изследователска работа по въпроса:

1. Международно сравнително изследване на влиянието на Базелските стандарти върху страните от Балканския полуостров.
2. Разширяване на обхвата от регулации с добавяне към Базелските стандарти и на тези, определяни от Банковия съюз в рамките на ЕС.
3. Включване на повече групи рискове, вкл. ефекта на COVID-19 върху ефективността и конкурентоспособността на банковата система на ЕС.

IV. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Обоснована и нормативно доказана е ролята на Националната банка на Република Северна Македония като централна банка, която определя условията, принципите и регулациите в работата на местните банки. Целта е банките да достигнат международните нива на развитие, и да бъдат конкурентоспособни на външния пазар. Така капиталът на македонските банки ще представлява интерес и ще се приема на чуждия пазар, което ще увеличи рентабилността им.

2. Идентифицирана е релацията конкурентоспособност - ефективност като основен проблем при прилагането на Базелските стандарти в процеса на управление на банковите институции и укрепване стабилността на банковата система. Анализът показва, че прилагайки в своята работа Базелските стандарти, местните банки стават конкурентоспособни и на външния пазар.

3. Изследвани са в еволюция ефектите от въвеждането в банките на Република Северна Македония на предписания минимален коефициентът на капиталова адекватност от 8%, така че да могат да покрият непланираните рискове. Това показва, че банките в Република Северна Македония имат висока ликвидност и са конкуренти на банковия пазар. Спазвайки предписанията и регулациите на Базелските стандарти, банките в Република Северна Македония разполагат с капитал за покриване на рисковете и най-вече на пазарния, валутния, лихвения и операционния риск, което показва и поголямата им платежоспособност.

4. Изследван е обхвата на прилагане от Националната банка на Република Северна Македония на Базелските стандарти с техния

задължителен характер за прилагане към началото на 2019 г. На македонския финансов пазар работят 15 банки, три от които принадлежат към групата на големите банки, а останалите към групата на малките и средните банки. В категорията на големите банки по отношение на оборот на капитала в течение на една година са: Стопанска банка АД Скопие, Комерсиална банка АД Скопие и НЛБ Тутунска банка АД Скопие. Всички тези банки са приели регламенти и предписания по Базелските стандарти и поради това имат висок оборот на капитала си.

5. Установено е, че глобалните проблеми в банковата система са резултат от подценяването на риска при управлението на банките. Глобализацията и дерегулацията на икономиките, както и повишената отвореност на притока на капитали доведоха до необходимостта от международна организация и повишена информираност за важността на риска в процеса на управление на банките. Изследванията в този труд показват, че адекватното управление на банковия риск, въз основа на Базелските принципи може да допринесе за повишаване на ефективността на банковото управление особено в малките и отворените икономики, където въздействията са големи и страните могат да се защитят само с правилно изградена и стабилна банкова и финансова система.

6. В емпирико-приложен план е доказано, че Република Северна Македония е държава, в която непрекъснато се провеждат нови реформи във финансовата система, икономиката, образованието, технологичното развитие, медицината и др. Целта на тези реформи е необходимостта от по-бързото присъединяване на Република Северна Македония към Европейския съюз и НАТО (което е факт от 27.03.2020 год.). В същото време стабилността на финансовата и банковата система е на първо място, защото степента на тяхното развитие показва силата на държавата. С тази цел се прилагат и стандартите за установяване на пълен контрол и регулиране на движението и оборота на капитала в икономиката на

държавата, което води и до по-бързо присъединяване на страната към международните общности, които са от особено значение за балканските страни.

V. СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА

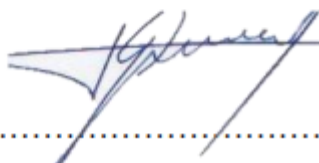
- Гаши, Хазир (2017 г.), Информационна система за управление на човешките ресурси - Изследване на случая КЕК (Косовска Енергийна Компания), ИКМ - Тринадесета международна научна конференция, ISSN 1857-923X и 2545-4439 том. 17.2, <http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html>
- Гаши, Хазир (2017), Характеристики на профила на МСП в Косово, ИКМ - 14-та международна научна конференция, ISSN 1857-923X и ISSN 2545-4439 том. 19.2, <http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html>
- Гаши, Хазир (2017), Нечестни практики на търгуване с местни производители - Изследване на случая Феризай, ИКМ Петнадесета международна научна конференция, ISSN 1857-923X и ISSN 2545-4439 том. 20.3, <http://www.ikm.mk/IKMEN/index.html>
- Сялча, Дритон и Гаши, Хазир (2018), причинно-следствена връзка между потребителския капитал и конкурентно предимство в частния сектор, ИКМ - 16-та международна научна конференция, ISSN 1857-923X и 2545-4439 том. 22.2, URL <http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html>
- Гаши, Хазир (2019) Информационна система за вземане на сметки - казус Ferizaj ИКМ - 21-та международна научна конференция, ISSN 1857-923X и 2545-4439 об. 31.5 URL <http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html>; <https://ikm.mk/2019/05/>
- Вътев, Жельо, Гаши, Хазир (2019), Отражение на регулаторната рамка Базел III върху доходността на банковия сектор в Република Северна Македония, ИКМ - 23-та международна научна конференция, ISSN 1857-923X и 2545-4439 об. 31.1 URL <http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html>; <https://ikm.mk/2019/05/>
- Вътев, Жельо, Гаши, Хазир (2019), Регулаторната рамка Базел III и нейното отражение върху ликвидността на банковия сектор в Република Северна Македония, ИКМ - 22-ра международна научна конференция, ISSN 1857-923X и 2545-4439 том. 34.1, URL <https://ikm.mk/2019/08/15/xxii-conference-in-kavala-greece-11-13-10-2019/>

Author(s)	Zhelao Vytev, Hazir Gashi		
Editor	Institute of Knowledge and Management - Shkup		
Title	The Basel III regulatory framework and its implication on the liquidity of the banking sector in the Republic of Northern Macedonia		
Year	2019	City	Kavala, Greece
Publisher	IKM - Twenty-second International Scientific Conference		
ISBN	ISSN 1857-923X and 2545-4439 vol. 34.1	URL	https://ikm.mk/2019/08/15/xxii-conference-in-kavala-greece-11-13-10-2019/
-			
Author(s)	Hazir Gashi		
Editor	Institute of Knowledge and Management - Shkup		
Title	Information system for Accounts Receivable - case study Ferizaj		
Year	2019	City	Budva
Publisher	IKM - Twenty-first International Scientific Conference		
ISBN	ISSN 1857-923X and 2545-4439 vol. 31.5	URL	http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html ; https://ikm.mk/2019/05/
-			
Author(s)	Zhelao Vytev, Hazir Gashi		
Editor	Institute of Knowledge and Management - Shkup		
Title	Effect of the regulatory framework Basel III on benefits of the banking sector in the Republic of Northern Macedonia		
Year	2019	City	Budva
Publisher	IKM - Twenty-first International Scientific Conference		
ISBN	ISSN 1857-923X and 2545-4439 vol. 31.1	URL	http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html ; https://ikm.mk/2019/05/
-			
Author(s)	Driton Sylqa, Hazir Gashi		
Editor	Institute of Knowledge and Management - Shkup		
Title	Cause-effect relationship between costumer capital and competitive advantage in private sector		
Year	2018	City	Vrnjacka Banja
Publisher	IKM - Sixteenth International Scientific Conference		

ISBN	ISSN 1857-923X and 2545-4439 vol. 22.2	URL	http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html
-			
Author(s)	Hazir Gashi		
Editor	Institute of Knowledge and Management - Shkup		
Title	UNFAIR PRACTICES OF TRADERS TO LOCAL PRODUCERS - FERIZAJ CASE STUDY		
Year	2017	City	Bansko
Publisher	IKM - Fifteenth International Scientific Conference		
ISBN	ISSN 1857-923X and ISSN 2545-4439 vol. 20.3		
-			
Author(s)	Hazir Gashi		
Editor	Institute of Knowledge and Management - Shkup		
Title	Characteristics of the profile of SME in Kosovo		
Year	2017	City	Agia Thriada, Thessaloniki, Greece
Publisher	IKM - Fourteenth International Scientific Conference		
ISBN	ISSN 1857-923X and ISSN 2545-4439 vol. 19.2	URL	http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html
-			
Author(s)	Hazir Gashi		
Editor	Institute of Knowledge and Management - Shkup		
Title	Information System for Human Resource Management - case study KEC (Kosovo Energy Cooperation)		
Year	2017	City	Budva
Publisher	IKM - Thirteenth International Scientific Conference		
ISBN	ISSN 1857-923X and 2545-4439 vol. 17.2	URL	http://www.ikm.mk/IKM-EN/index.html

VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд в обем от 233 стр. под заглавие: „Предизвикателства пред банковия мениджмънт в условията на прилагане на новите Базелски Стандарти“ и разработения върху него Автореферат са автентични и представляват собствена научна продукция на автора. В тях са използвани авторски идеи, текстове и визуализация чрез графики, схеми, таблици и формули, като са спазени всички изисквания на Закона за авторското и сродните му права чрез надлежно цитиране и позоваване на чужда авторска мисъл, както и данни, включително: 1. Постигнатите в дисертационния труд резултати и изведени приноси са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия. 2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина. 3. Научните резултати, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

.....

Докторант Хазир Хафир Гаши, докт. № D04021917

VII. ИЗВЛЕЧЕНИЕ ОТ СИСТЕМА ЗА ПРОВЕРКА ЗА АВТЕНТИЧНОСТ

Tsenov Academy of Economics

REPORT DATE: 2020-10-02 14:39:35

TITLE: PhD-Hazir_Gashi_ver.2.1_2020.09.18.pdf [ID:7596512]

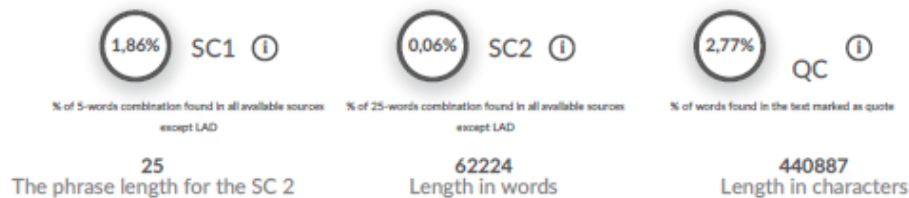
AUTHOR(S): **PROMOTER:**

ORGANIZATIONAL UNIT: Tsenov Academy of Economics **FILE UPLOAD DATE:** 2020-10-02 14:36:08

SKIPPED URL ADDRESSES: ⓘ

Record of similarities

Please note that high coefficient values do not automatically mean plagiarism. The report must be analyzed by an authorized person.

List of possible text manipulation attempts

In this section, you can find information regarding text modifications that may aim at temper with the analysis results. Invisible to the person evaluating the content of the document on a printout or in a file, they influence the phrases compared during text analysis (by causing intended misspellings) to conceal borrowings as well as to falsify values in the Similarity Report. It should be assessed whether the modifications are intentional or not.

Characters from another alphabet <small>number of characters from other alphabets which may imitate letters from the alphabet relevant to the document, causing misspellings in the text, please verify their validity</small>	20	show in the text
Spreads <small>number of increased distances between letters - please verify whether they imitate spaces, indicating as merging the words in the Report</small>	1	show in the text
Micro spaces <small>number of spaces with zero length - please verify whether they are placed inside words and cause word division in the text</small>	3	show in the text
White characters <small>number of characters with a white font color - please verify whether they are used instead of spaces, causing merge of the words (in the Report the color of the letters is changed to black in order to show them)</small>	313	show in the text

Active lists of similarities

Scroll the list and analyze especially the fragments that exceed the SC 2 (marked in bold). Use the link "Mark fragment" and see if they are short phrases scattered in the document (coincidental similarities), numerous short phrases near each other (mosaic plagiarism) or extensive fragments without indicating the source (direct plagiarism).

The 10 longest fragments (0,33 %)

Ten longest fragments found in all available resources.

NO	TITLE OR SOURCE URL (DATABASE)	AUTHOR(S)	NUMBER OF IDENTICAL WORDS	
1	https://www2.uni-svishtov.bg/djalog_olj/2012/3.12.1.pdf		36	0,06 %
2	https://www.uni-svishtov.bg/en/profile/a.zahariev/research		21	0,03 %
3	System informacyjny banku – integracja procesów zarządzania ryzykiem kredytowym (- Paperity)	Paweł Siarka;	20	0,03 %
4	https://www.uni-svishtov.bg/en/profile/a.zahariev/research		20	0,03 %
5	https://docplayer.info/191814742-Haritz-fajz-hervantama-mu-chamad-svafpuddin.html		19	0,03 %
6	Assessment of the Supervision Role of the North Cyprus Central Bank (- Paperity)	Ahmet Erülgen;	19	0,03 %
7	http://docplayer.net/20987575-Basel-committee-on-banking-supervision.html		19	0,03 %
8	https://link.springer.com/article/10.1007/s10479-020-03586-9		18	0,03 %
9	https://www.uni-svishtov.bg/en/profile/a.zahariev/research		18	0,03 %